

Handleiding onderhoud natuurvriendelijke oevers Hoeksche Waard

Natuurvriendelijke oevers

Wat is een natuurvriendelijke oever

Natuurvriendelijke oevers zijn oevers die naast een waterkerende functie, ook een belangrijke ecologische functie hebben. Er zijn meerdere varianten mogelijk. Het type natuurvriendelijke oever is geheel afhankelijk van de aanleg en inrichting. In het algemeen kunnen we stellen dat we spreken van een natuurvriendelijke oever, als de oever een flauw oplopend talud heeft met een helling van 1/5m of meer. De belangrijkste eigenschap van een natuurvriendelijke oever versus een gewone (beschoeide) oever, is de gradiënt van droog naar nat. Deze is bij een natuurvriendelijke oever liefst zo breed mogelijk, maar bij een gewone oever ontbreekt deze geheel. Dit zorgt voor een betere biotoop voor organismen die afhankelijk zijn van oevers, om voedsel te vinden en zodat ze gemakkelijk in en uit het water kunnen.

Waarom natuurvriendelijke oevers

De ondiepe waterzone met aanwezige oeverbeplanting is een essentieel onderdeel van het aquatisch ecosysteem. In een biologisch gezond systeem komen verschillende planten- en diersoorten voor. In het ondiepe oevermilieu is er volop ruimte voor verschillende soorten planten. De oeverbiotoop biedt eveneens hele jaar door schuilgelegenheid en leefgebied voor verschillende diersoorten.

Veel soorten amfibieën (kikkers, padden en salamanders) planten zich voort in de ondiepe oeverzone en zijn maar een deel van het jaar in de oever aanwezig. Voor de overwintering verlaten ze het water. Een geleidelijke overgang van land naar water is hierbij essentieel. Een aantal vogelsoorten nestelt in begroeide oevers. Voorbeelden hiervan zijn watervogels zoals fuut, meerkoet, waterhoen en oevervogels zoals kleine karekiet, rietgors, rietzanger.

Foto 1: Rietzanger

In het water tussen de waterplanten komen veel kleine waterdieren voor. Een groot aantal van deze kleine waterdieren leven alleen als larve in het water. Voorbeelden hiervan zijn waterkevers, libellen, haften en kokerjuffers. In het laatste larve stadium klimmen de larven langs de plantenstengels het water uit waarna ze zich ontwikkelen tot volwassen individuen. Bij een aantal soorten duurt het larve stadium enkele jaren (bijvoorbeeld bij sommige libellen). Het is daarom van belang dat het hele jaar door vegetatie of afbraakmateriaal aanwezig is.

Veel kleine zoogdieren, zoals verschillende soorten muizen, wezel en hermelijn komen in de ruige oevervegetatie voor. In het cultuurlandschap is de oever één van de weinige plaatsen waar deze ruigere soortenrijke vegetatie te vinden is. Enkele soorten zoogdieren zoals de waterspitsmuis zijn echte oeverdieren en leven voor een deel op het droge en voor een deel in het natte deel van de oever. Een geleidelijke overgang van land naar water is voor deze soorten een randvoorwaarde.

Foto 2: Waterhoen

Foto 3: Gewone oeverlibel

Foto 4: Waterspitsmuis

Onderhoud natuurvriendelijke oevers

Bij natuurvriendelijke oevers kunnen we drie onderhoudszones onderscheiden. De gevoeligste zones zijn de oeverzone en het natte profiel. Ecologisch is de oeverzone het meest interessant! Dit is namelijk de gradiënt van nat naar droog en dus het meest biodiverse biotoop van de oever. De oeverzone moet zoveel mogelijk worden ontzien van maaiwerkzaamheden. Zo krijgt de vegetatie de kans om zich te ontwikkelen.

In het schema wordt elke onderhoudszone apart behandeld.

Bij natuurvriendelijke oevers kunnen we 3 onderhoudszones onderscheiden namelijk:

- **Droge talud**

De aangrenzende berm boven de waterlijn. Bij het maaien 1m wegblijven van de gevoelige oeverzone.

- **Oeverzone**

De oeverzone begint waar het natte profiel ophoudt, dus vanaf tientallen centimeters diep tot aan de grens van land en water. Gezien het grote aantal deelzones (figuur 1: doorsnede oeverzones), is dit ecologisch gezien de meest interessante zone. Het is daarom zeker in de oeverzone belangrijk dat het beheer en onderhoud natuurvriendelijk is.

- **Natte profiel/waterzone**

Het natte profiel wordt gedefinieerd als dat deel van de watergang dat enkele tientallen centimeters of meer waterdiepte heeft. Het maaien van het natte profiel dient alleen te gebeuren als dit voor de waterafvoer noodzakelijk is. Maaien leidt tot een verstoord ecologisch systeem en omwoelen van de bodem. Hierdoor komen extra voedingsstoffen vrij uit de sliblaag. In voedselrijke situaties is het risico op dominantie van enkele snel groeiende soorten groter.

DE VERSCHILLENDE OEVERZONES VAN EEN NATUURVRIENDELIJKE OEVER

Vanaf het water gezien gaat de vegetatie geleidelijk over in steeds drogere planten tot (moeras)bos. De drassige zones zijn vooral van belang voor soortenrijke moerasvegetaties en ongewervelde dieren, zoals wormen, kreeftachtigen, insecten en spinachtigen. De ondiepe wateren met waterplanten zijn ideale schuil- en paaiplaatsen voor vissen.

1 Bloemrijk grasland;

2 Vegetatie van vochthoudende grond;

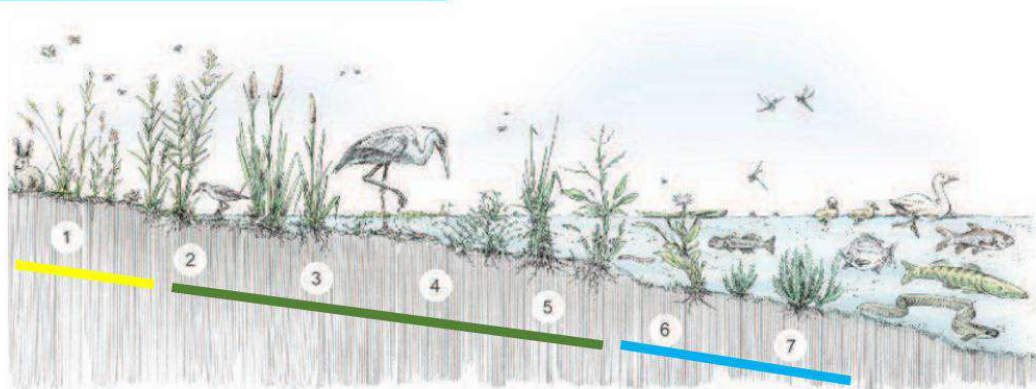
3 Vegetatie van natte ruigtes (plas-dras);

4 Moerasplanten die in ondiep water staan;

5 Moerasplanten die in dieper water staan;

6 Drijfbladplanten;

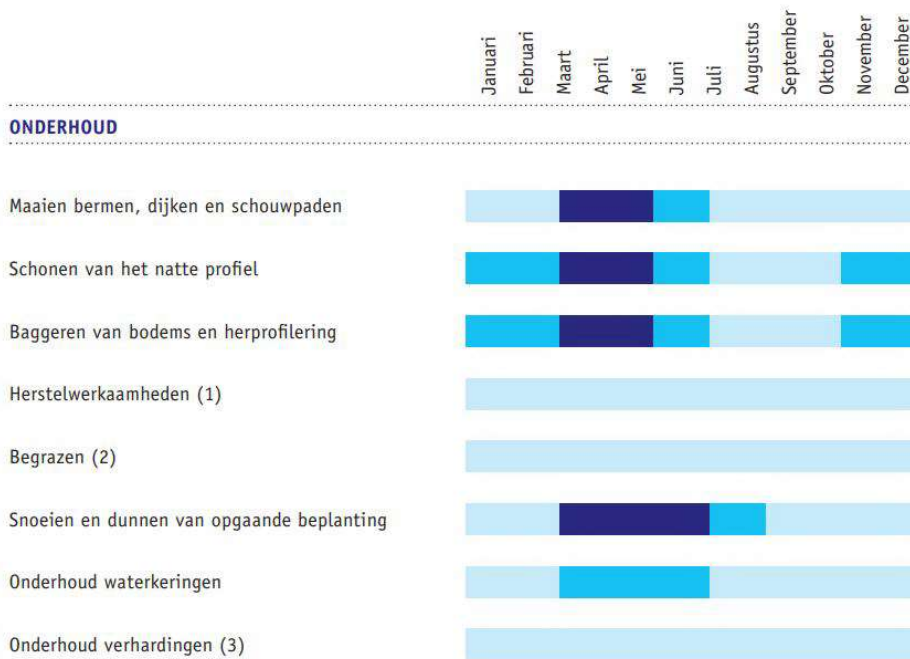
7 Ondergedoken waterplanten.

Figuur 1: doorsnede oeverzones

- Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
- 2e Voorkeursperiode: 'ja, mits'. Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen.
- 3e Voorkeursperiode: 'nee, tenzij'. Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

Figuur 2: natuurkalender

Beheer onderhoudszones natuurvriendelijke oevers

Droge talud

Het beheer dient te worden afgestemd op het type vegetatie (bvb ruigte) en het gebruik. Indien het geen gebruik kent en het grenst aan struweel, dan hoeft het niet jaarlijks te worden gemaaid, maar dan kan je het ook slechts om de 4 jaar maaien.

- Vochtig hooiland:
1x of 2x per jaar maaien. Maaisel afvoeren na 2-3 dagen. Gefaseerd maaien (minimaal 25% laten staan).
- Ruigte oever naast bosschage zonder andere gebruiksfuncties:
1x per 4 jaar maaien
- 1m van de kwetsbare oeverzone blijven! (dus niet maaien)

Tijdens het maaien is minimaal 1 meter vanaf de kant gebleven om de gevoelige natuurvriendelijke oever te sparen. Let op: op deze foto is geklepeld. Klepelen is een zeer agressieve maaivorm en niet in overeenstemming met de Gedragscode van de Flora- en faunawet.

Foto 5: Afstand houden van de kwetsbare oeverzone

Oeverzone

- Oeverzone met dominant riet (riet heeft oever verdedigende functie)
1x maaien , minimaal 10cm boven waterlijn anders gaat het rotten en sterft het af. Hou rekening met de natuurkalender. (zie pag 4).

Foto 6: Riet maaien boven waterlijn. Fasering biedt schuil- en leefgebied voor fauna.

- Oeverzone dominant riet (riet geen oever verdedigende functie)
1x per 4 jaar
- Oeverzone riet **niet** dominant
 - 1x of indien zeer voedselrijk 2x maaien.
 - 1 maaibeurt (sept/okt)
 - 2 maaibeurten (half juni en okt)

Natte profiel/waterzone

Het onderhoud van het natte profiel valt binnen het onderhoudsplan van baggeren en schonen van de watergang.

ACTIVITEIT	MAAIFREQUENTIE	TIJDSTIP
Schonen van de watergang	Zo weinig mogelijk, bij voorkeur gefaseerd en maximaal 1 x per jaar	september-oktober
Baggeren van de watergang	1 x per 6 jaar, indien noodzakelijk vanuit afvoerfunctie	september-oktober
Baggeren van de plasberm	1 x 10-20 jaar	Tussen half juli en eind oktober

Figuur 3: onderhoud natte profiel/waterzone

Voor het gefaseerd maaibeheer van de droge talud, indien bloemrijk grasland, riet of oeverbeplanting (geen struweel), dan is gefaseerd maaibeheer belangrijk. Hiermee blijft er leefgebied bestaan voor diverse diersoorten (zie pagina 1 natuurvriendelijke oevers) en kan de oever zich verder ontwikkelen tot een volwaardig ecosysteem!

Met het schema op volgende pagina laten we zien hoe dit in de praktijk kan worden toegepast.

Gefaseerd maaibeheer droge talud

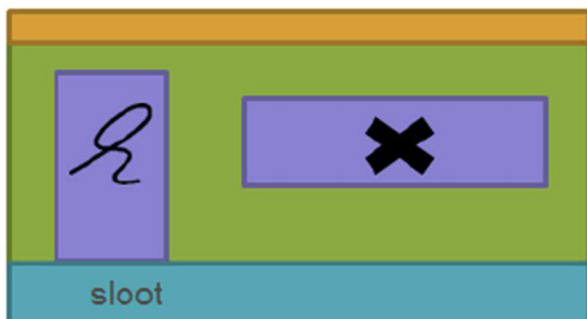
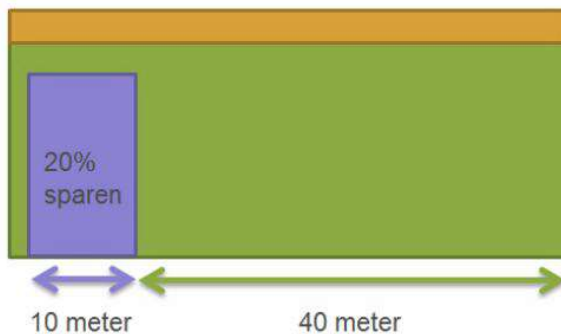
Checklist gefaseerd maaibeheer

Altijd maaien:

- strook langs verharding
- stukken die vorige keer zijn gespaard
- zeer ruige vegetaties en met boomopslag

Sparen 20% ofwel 1/5 deel:

- tenminste iedere 50 meter een stuk
- minimaal 2 meter breed (indien mogelijk)
- bloemrijke stukken
- zonnige stukken
- stukken langs opgaande begroeiing
- niet over de gespaarde stukken heen rijden

dwars op een overgang of talud

Figuur 4: Bron Karin Albers

Een laatste belangrijk punt is beschadiging of verdichting van de kwetsbare oever als gevolg van het gewicht van het gebruikte materiaal. Onderstaande lijst is leidend voor de in te zetten gewichtsklasse. Hoeksche Waard is kleibodem, dus de eerste twee gewichtsklassen zijn hier van toepassing.

GRONDSOORT	DROOGLEGGING 0,0M	0,3M	0,5M	>1,0M
Klei >2m dik	10 ton op brede rupsen/banden	20 ton op brede banden/rupsen	25 ton	25 ton
Klei>0,5m op zand	10 ton op brede rupsen/banden	20 ton op brede banden/rupsen	25 ton	25 ton
Klei>0,5m op veen	1-assige messenbalk en bosmaaier	5 ton op brede rupsen	10 ton op brede rupsen	10 ton op brede rupsen/banden
veen	Niet beloopbaar	1-assige messenbalk en bosmaaier	1-assige messenbalk en bosmaaier	10 ton op brede rupsen/banden
zand	20 ton op brede rupsen/banden	25 ton	25 ton	25 ton

Figuur 5: Gewichtseisen op basis van grondsoort en grondwaterpeil